

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**Факультет № 6
Кафедра соціології та психології**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**З навчальної дисципліни «Соціальні та політичні конфлікти»
обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

053 Психологія (практична психологія)

Тема №6. Врегулювання політичних конфліктів

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробники:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А. А., протокол кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук, доцент Марченко О. Г.

Рецензенти:

1. Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Мацегора Я. В.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Чепіга Л.П.

План лекції:

1. Основні технології і засоби вирішення політичних конфліктів.
2. Основні види угод мирного врегулювання політичних конфліктів.
3. Соціальне та політичне маневрування. Послаблення „системної опозиції”.

Література.

1. Гелей С., Рутар С. Політологія: навч. посіб. 5 вид, перероб. і доп. Київ: Знання, 2014. 645 с.
2. Дробінка І. Г., Кришталь Т. М., Підгорецький Ю. В. Політологія: навч. посіб.; Міністерство освіти і науки України. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 289 с.
3. Іщенко М. Політологія: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2014. 387с.
4. Кирилюк Ф. Політологія Нової доби: посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Академія, 2013. 303 с.
5. Кузь О. Політологія: навч. посібник. Харків: Харківський національний економічний університет, 2014. 340с.
6. Обушний М. Політологія: довідник. Микола Обушний, Анатолій Коваленко, Олег Ткач; За ред. Миколи Обушного; КНУ ім. Т. Г.Шевченка. Київ: Довіра, 2014. 599 с.
7. Конотопенко О. П., Гриб В. І., Лапшин С. А. Сутнісні характеристики політичного конфлікту в українському суспільстві. *Регіональні студії*, 2020. С. 12-15.
8. Ващенко І. В., Кляп І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 408 с.

Допоміжна література:

1. Сучасні політологічні теорії конфлікту [Електронний ресурс] Студопедія. 2017. Режим доступу до ресурсу: <http://studies.in.ua/ru/teoriya-politicheskogokonflikta-shpargalki/1822-suchasn-poltologchn-teoryi-konfliktu.html>.
2. Політична діяльність і політичні відносини. Конфлікти та кризи у суспільно-політичному житті [Електронний ресурс] // StudAll.org. 2015. Режим доступу до ресурсу: <https://studall.org/all-30022.html>.
3. Тихонюк С. А. Особливості політичних конфліктів в умовах реформування політичної системи : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ, 2013. 219 с.
4. Сахань О. М., Новіков О.В. Політичні конфлікти в Україні як прояв деструкції влади. Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. 2010. № 3. С. 182–191.
5. Станкевич І.П. Сучасні політичні конфлікти: джерела та шляхи розв'язання: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2010. 213 с.

6. Дмитренко М. Політичні конфлікти: природа виникнення та методи їх врегулювання. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2014. № 4. С. 6–14.

7. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях: аналітична доповідь. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАП України, 2014. 188 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті.

1. Електронна бібліотека Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (www.nbuv.gov.ua)

2. Пошукова система Google Академія (Google Scholar) - <http://scholar.google.com>

3. <https://www.cronicadelquindio.com/noticia-completa-titulo-жертва-дель-конфлікто-кламан-пор-це-де-віоленсія-анте-пандемія-хроніка-дель-квіндіо-нота-138178>

4. http://ideaspaz.org/media/website/FIP_COVID19_web_FINAL_V3.pdf

5. Наукова бібліотека ім. М.Максимовича www.library.univ.kiev.ua

6. Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія” <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>

7. Національна бібліотека України <http://www.nbuv.gov.ua/>

Національна Парламентська бібліотека України <http://www.nplu.kiev.ua/>

Текст лекції.

1. Основні технології і засоби вирішення політичних конфліктів.

У сучасній конфліктології та політологічній науці загалом значну увагу приділено пошуку форм та засобів контролю за конфліктами, їх врегулюванню і розв’язанню. Врегулювання конфліктів являє собою певний спосіб впливу на конфліктуючі сторони, що справляється з метою утримати конфлікт у цивілізованих рамках, але на основі сформованих відносин, в межах існуючої політики. Пошук технологій регулювання конфліктних взаємовідносин завжди спирається на вирішення низки універсальних завдань, спрямованих залежно від основної настанови на врегулювання чи розв’язання суперечливих ситуацій: перешкодити розвитку конфлікту або його ескалації, а отже, переходу в таку фазу, яка значно збільшує соціальну ціну його врегулювання; вивести всі латентні, неявні конфлікти у відкриту форму для того, щоб зменшити не контрольованість процесів протистояння, запобігти випадковим, «обвальним» потрясінням, на які неможливо буде правильно й оперативно реагувати; мінімізувати ступінь соціального напруження, викликаного перебігом політичного конфлікту у суміжних з політичною сферах суспільного життя.

Надзвичайно важливим є інституціоналізація перебігу будь-якого конфлікту. Інституціоналізовані конфлікти відбуваються в рамках соціальних інститутів, які дозволяють зробити їх підконтрольними чинним у суспільстві правилам політичної гри за відповідними правовими процедурами.

Врегулювання конфлікту передбачає зниження гостроти протиборства сторін, однак досягнутий між сторонами компроміс не може усунути причин конфлікту. Тому розв'язання конфлікту можливе переважно у спосіб вичерпання самого предмету спору, а не створення обставин, за яких конфлікт зовнішньо можна вважати врегульованим, проте, які зберігають загрозу рецидиву.

Розв'язання конфлікту - поняття більш широке, що припускає його закінчення. На думку американського дослідника К. Мітчела, політичний конфлікт вважається повністю розв'язаним якщо: проблема зникає з політичного порядку денного; рішення схвалюються та сприймаються всіма конфліктуючими сторонами як на рівні еліт, так і на рівні мас; домовленості й угоди є самодостатніми, тобто не залежать і не потребують підтримки з боку третьої сторони; домовленості й угоди розглядаються всіма сторонами як чесні й справедливі; рішення мають консенсусний характер; учасники приймають домовленості й угоди добровільно, без тиску ззовні.

Реальне розв'язання конфліктів вимагає виявлення тих потреб, що їх утиснено.

появу конфліктів неможливо. Невпинний розвиток і прогрес суспільства постійно супроводжується суперечливими і конфліктогенними явищами.

Мабуть, однією з умов стабільного і поступального розвитку суспільства може вважатися безперервне виявлення джерел і причин напруги та конфліктів, їх вчасне врегулювання. Необхідним є зниження гостроти конфліктів шляхом поглиблення співробітництва між гілками влади, вирішення соціальних, матеріальних і національних проблем, забезпечення своєчасних реформ та правопорядку, підвищення ефективності рівня управління та виконавської дисципліни, зростання її авторитету серед населення. Все більш важливою постає оптимізація дії механізмів щодо запобігання, пом'якшення та нейтралізації негативних наслідків конфліктів в інтересах суспільства в цілому чи окремих його суб'єктів, а також застосування теоретичних та прикладних знань для направлення конфліктного процесу у правове русло.

Вивчаючи конфлікти, слід брати до уваги чинник зростання великої практичної потреби в конфліктологічних підходах. Сучасний період розвитку нашого суспільства характеризується значним посиленням напруженості, зростанням протиріч, виникненням численних конфліктів у різних сферах суспільного життя. Однак більшість суб'єктів управління — державних, суспільно-політичних, професійних організацій виявляють слабе розуміння внутрішніх причин того, що відбувається, неспроможність адекватно реагувати на вибухонебезпечні процеси. Досить часто це є наслідком відсутності прикладних методик моніторингу конфлікту, експертизи та оптимізації останнього.

2. Основні види угод мирного врегулювання політичних конфліктів.

Методами, способами розв'язання політичних конфліктів виступають: локалізація конфлікту, компроміси, консенсуси, солідарність, інтеграція, виховання і освіта, соціальний примус, встановлення стабільності, міцності політичних режимів та ін.

Консенсус - наявність між двома або більш індивідуумами схожих пізнавальних і практичних орієнтацій, що дозволять їм встановити взаєморозуміння або взаємодію в якихось-справах. Консенсус - це згода більшості будь-якого співтовариства стосовно найбільш важливих аспектів соціального порядку, що знаходить відображення у погоджених діях людей, які обумовлюють існування і функціонування співтовариства. Угода сама по собі має широку сферу дії. Майже всі вважають, що Земля - кругла, хоча самі не перевіряли. Однак згідно із системою побічних тверджень і висновків це так. Але існує ж якась кількість людей, що впевнені, що це не так. Констатація ж - просто визнання конкретного явища. Між тим мати право визнати, що в сучасному суспільстві є консенсус з питань природи і походження Землі. Якщо взяти теорію демократії, то загальним для всіх суджень є, по-перше, свобода, рівність і братерство людей при забезпеченні умов для реалізації творчих здібностей кожного - кінцева мета розвитку суспільства; по-друге, обов'язкова дія процедур, норм і правил, встановлених для здійснення взаємодії між державами, суспільством і особою; по-третє, угода про функції і зміст політики, що проводиться. Відповідно виділяється і три базових рівні консенсусу: основний консенсус на рівні співтовариства, консенсус на рівні політичного режиму і консенсус на рівні практичної політики.

Без почуття солідарності неможлива соціальна інтеграція. Солідарність виникає як результат спільного життя, в якому кожна людина має потребу в інших людях, і обмін, і взаємодія між індивідуумами створюють систему, в межах якої функціонує. Солідарність - один з методів мирного вирішення політичних і соціальних конфліктів. Розв'язання конфліктів сприяє і реалізації інтеграції суспільства: встановлення правил і процедур, організація колективних служб і управління суспільством, піклування про виховання і утворення громадян - все це сприяє усуненню суперечностей і неузгодженості інтересів соціальних верств та індивідуумів тощо. Монополізація засобів примушення в руках держави передуює застосуванню насильства окремих членів суспільства і їх груп, соціальних верств один проти одного і сприяє усуненню протистояння інтересів. Можна уявно уявити ідеальний компроміс як ваги в стані рівноваги. Це загальнодоступний символ справедливості та рівності. У практиці суспільних відносин визначення справедливості залежить від ідеології і системи цінностей суспільства. Майже завжди справедливість концентрується навколо проблеми розподілу багатства і соціальних ресурсів. При переході від авторитаризму до демократії базовий принцип «кожному від народження»

знає змін: «кожному за здібностями». При диспропорції сил досягнутий компроміс нерівний.

Очевидно, що між компромісом і конфліктом немає абсолютних суперечностей. Компроміс означає не закінчення боротьби, а примирення. Дискусійним у визначенні природи солідарного почуття виступає дилема між суспільним обов'язком і особистим інтересом. Особистий інтерес і суспільний обов'язок хоча й рівноправні, все ж не замінюються один одним, але спільно забезпечують ефективність і раціональність солідаризації. Тенденція солідаризації може бути розвинута і гіпертрофована в умовах ізоляції або самоізоляції суспільства або окремих соціальних спільностей, груп тощо. В таких умовах солідаризація стає впливовим джерелом формування конкретних впливових політичних уявлень і переконань, норм і правил поведінки. Разом з тим, солідарність здебільшого показник колективного престижу, аніж реальної близькості. І в солідаризації відіграє значну роль система знаків і символів, що відображають національні стереотипи, в яких члени суспільства можуть пізнати себе тощо. Держава сприяє інтеграції суспільства: встановлює правила і процедури, організує колективні служби і управління суспільством як цілісним організмом, піклується про виховання і утворення громадян, застосовує примушення до порушників тощо. Компроміси, договори і закони довговічні, якщо не носять характеру диктату з боку держави і суспільства.

Важливу роль відіграє в суспільстві стабільність політичних режимів, стабільність і міцність відносин у сфері суспільного життя: політичного, економічного, соціального і духовного.

Особливість сучасного політичного процесу в Україні - збереження в ньому конфліктів обох типів. Головну небезпеку для стійкого, стабільного розвитку становить наявність системного конфлікту, тобто суперечностей політичних інтересів різноманітних груп у питанні про зміст і мету державного, соціального і економічного розвитку суспільства. Основні суперечності йдуть по лінії, що традиційно називають соціалізмом і капіталізмом. Суть суперечностей полягає в несприйнятті базових цінностей і пріоритетів індивідуального і суспільного розвитку, в основі якого лежить визнання інституту приватної власності, вільного підприємництва і регульованою ринком (тобто попитом і пропозицією) економіки. Сумістити базові розбіжності неможливо, тим більш, що ліві радикальні політичні партії і не прагнуть до такого врегулювання конфлікту, виступають за участь в легальному політичному процесі та визнають компроміс, тобто можливість існування різноманітних форм власності. Якщо ж базові суперечності не вирішуються, то ані консенсусу, ані компромісу не буде, і конфлікти матимуть тенденцію до розвитку в сторону глибоких політичних криз і навіть збройного протистояння. Важлива умова досягнення стабільності в суспільстві - політичний союз всіх політичних ліво- і праворадикальних сил і досягнення консенсусу у вирішенні політичних, соціальних і економічних конфліктів.

Сучасні дослідження звертають увагу на недостатньо розроблену проблему, пов'язану з регулюванням конфліктів та управлінням ними, співвідношенням суперництва і співробітництва. На часі перехід української конфліктології від загальнотеоретичних досліджень та аналізу фундаментальних категорій до прикладних аспектів, від пояснювальних функцій до конструктивних. В основі їх мають бути такі поняття, як регулювання та управління соціальними конфліктами, конфліктний моніторинг і конфліктний менеджмент. Дослідники В. Кремень, О. Чумиков, В. Бекешкіна, В. Небоженко, М. Пірен, Е. Степанов, К. Боулдінг та ін. розглядають конфлікт як динамічний тип соціальних відносин, пов'язаних із потенційно можливим чи реальним зіткненням суб'єктів на ґрунті тих чи інших суперечливо усвідомлених переваг інтересів чи цінностей, які постійно присутні та не піддаються повному усуненню.

За нинішнього соціально-політичного розвитку України варто звернути особливу увагу на дослідження проблеми конфліктів у системі соціально-політичних процесів. Необхідність цього пов'язана з досить слабким знанням закономірностей виникнення, перебігу та врегулювання конфліктів за таких специфічних обставин, як перехідний період. Цю проблему не вивчено не лише у вітчизняній, а й у світовій науці.

Якщо з позицій конфліктології аналізувати таке маловивчене явище суспільного життя як перехідний період, що є трансформацією соціальної системи з ригідного (жорсткого) стану в гнучкий (плюралістичний), впадають в око його своєрідні особливості: всі найважливіші сфери суспільного життя пронизує всеохопний політичний конфлікт, а тому політологічний аналіз соціальних колізій у багатьох випадках набуває вирішального значення; якщо за умов стабільності соціально-політичний конфлікт має переважно горизонтальний характер (боротьба в рамках режиму), то в перехідний період — вертикальний (боротьба за режим).

Необхідність пошуків засобів регулювання конфлікту та управління ним впливає з усвідомлення нової конфліктологічної парадигми мислення: по-перше, належить визнати і вмотивувати значення соціальних конфліктів як щоденного і природного явища соціального життя, його невід'ємного атрибута; по-друге, слід визнати не тільки неминучість конфліктності в суспільстві, а й виявлену та підкреслену конструктивну роль конфліктів у суспільному розвитку; по-третє, маємо усвідомити, що конфлікт можна регулювати і управляти ним. Отож, більшість соціально-політичних конфліктів можуть бути оптимізовані на будь-якому рівні та стадії, а головне інструментальне завдання щодо конфлікту повинно бути визначено як управління ним.

Управління конфліктом — врегулювання, розв'язання, придушення, а також ініціювання певних конфліктних ситуацій в інтересах суспільства в цілому чи окремих його суб'єктів.

Правильно організоване управління надає конфліктному процесові форми, яка забезпечує мінімізацію неминучих політичних, соціальних,

економічних і моральних утрат, оптимізацію тих чи інших сфер суспільного життя. Позитивні наслідки соціально-політичного розвитку постають не з конфлікту як такого і не з уявної безконфліктності, а з уміння впливати на конфлікт у потрібному напрямі.

Досить поширеною є думка, що оптимальним варіантом дій відносно конфлікту є запобігання та відвернення. Чи можливо це? Безперечно, однозначної ствердної відповіді у практичному плані нема. Конфлікт виникає, коли порушується консенсус; останній з'являється, коли врегульовується конфлікт. У відносинах соціальних спільностей суперництво та співробітництво є інтегральними частинами більшості конфліктів, тому спроби остаточно відвернути чи усунути конфлікт майже не мають шансів на успіх. Адже існування консенсусу без конфлікту позбавлено сенсу. Інша річ, коли йдеться про відвернення великого, відкритого, тривалого конфлікту. Це реально як у рамках загального попередження будь-яких негативних явищ, так і в кожному окремому випадку. Деякі зарубіжні та вітчизняні дослідники підкреслюють, що управління як таке не може стати формою вирішення суперечностей між об'єктивними потребами розвитку і суспільною оболонкою, в якій воно реалізується. Якщо така оболонка заважає розвитку, то її слід змінити чи зруйнувати. Раціональне управління не може відвернути або чимось замінити соціальну революцію чи локальні колізії, але воно в змозі надати об'єктивно конфліктному процесові форми, яка здатна забезпечити мінімізацію неминучих утрат і збільшити досягнення. В цьому й полягає суть управління конфліктом.

Для подальшої локалізації конфліктогенного поля дуже важливо знати і вміти вибрати способи і стиль поведінки в конфліктній ситуації. Тут є кілька підходів, їх можна умовно поділити на морально-правовий, примусово-переговорний, силовий, ідеалістичний. Характеристику їм дають як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці: А. Філі, Р. Даль, М. Амстутц, П. Шаран, О. Чумиков та ін. Зупинимося на стислій характеристиці змісту даних підходів, оскільки детальне їх вивчення й застосування є досить перспективним в Україні.

Морально-правовий (нормативний підхід) робить можливим врегулювання конфлікту з допомогою вибору правових і моральних норм. Результативність залежить від того, чи є між сторонами згода стосовно цих норм.

Силовий підхід використовується, коли за нерівності партнерів сильніша сторона намагається придушити слабшу й нав'язати їй свою волю. Але використання цього способу призводить до досить складних наслідків: здебільшого причина не усувається, тому зберігається загроза нового загострення, до того ж слабка сторона може не підкоритися і чинити пасивний опір, що криє загрозу виникнення «подвійного», «заблокованого» конфлікту. Перемога з використанням силової моделі має перехідний характер, коли за певних умов переможець може стати переможеним. Такими засобами користувався тоталітаризм, намагаючись фактично розправитися з

конфліктами. Цей підхід веде до поглиблення конфліктів, зростання їх кількості та складності, а тому викликає активний опір і моральний осуд у масовій свідомості й поведінці.

Чи означає це, що силова модель взагалі не може використовуватись? Ні. Р. Даль вважає, що в умовах демократії застосування сили можливе, але тільки щодо меншин, які не мають солідарної підтримки в суспільстві. Будь-яка держава володіє первинною функцією застосування насильства у випадках порушення законів, захисту честі й гідності окремих громадян, суспільства в цілому. Цей силовий механізм не лише перешкоджає, а й служить підтримці суспільної свідомості. Але треба враховувати й таке: якщо для діючої влади (як і для будь-якої панівної структури) сила стає засобом досягнення поставленої мети, вона врешті-решт перетворюється на інструмент, з допомогою якого опозиція скидає цю владу. На підтвердження цього можна назвати науковий проект західних учених Ч. О. Гондріха і Т. Капlou, які провели дослідження тенденції виникнення і врегулювання конфлікту на основі порівняльного аналізу у США, Франції та Німеччині. Вони дійшли висновку, що аналіз даних про конфлікти, отриманих у процесі дослідження у трьох провідних індустріальних країнах, засвідчив тенденцію до витіснення насильницьких форм вирішення конфліктів ненасильницькими. Тому мирне пристосування є не лише гуманним, а й конструктивним способом вирішення конфліктів.

Реалістичний підхід називають іще методом торгу, або примусово переговорним. Суть конфлікту за такого підходу розглядається як вроджене прагнення людини до панування. Оскільки всі панувати не можуть, відбувається примус з боку тих, хто панує. Прихильники даного підходу розуміють, що миру не може бути ніколи, тільки перемир'я, що довготривалої стабільності він не приносить, бо відбувається не вирішення, а тимчасове врегулювання проблеми. Даний підхід є актуальним з огляду на суперечливі колізії становлення нових економічних відносин в Україні.

Ідеалістичний підхід має місце, коли всі зацікавлені сторони, незалежно від стану і статусу, встановлюють взаємовідносини, прийнятні для всіх, що відповідають індивідуальним поглядам кожного. За основу береться визнання того, що на даний момент усі сторони зазнають небажаних втрат, але зрештою всі виграють. Задоволення інтересів відбувається без явного чи прихованого примусу, що забезпечує «самопідтримку» досягнутої ситуації. Існує чимало теоретичних рекомендацій щодо застосування даного підходу, зокрема А. Філлі та П. Шарана. Багато вітчизняних політиків кінця 80-х — початку 90-х рр. вважали такий спосіб, як компроміс, найкращим для розв'язання конфліктів.

Інтегративний спосіб передбачає, що кожна зі сторін, забуваючи про свої попередні цілі й цінності, знаходить нові взаємоприйнятні. У процесі реалізації цього способу важливо зрозуміти: оскільки вибір цілей і засобів їх досягнення теоретично безмежний, то обов'язково знайдеться вибір неконфліктного характеру.

Останнім часом дослідники особливу увагу звертають на аналіз маловивченої проблеми вибору поведінки в конфліктній ситуації. Virізняють такі типи поведінки: пряме протиборство чи конкуренція; ухилення; пристосовництво; уступки; співробітництво. Важливу роль в ефективному врегулюванні конфлікту відіграє також вивчення принципів і стадій управління конфліктним процесом. Серед стадій називають такі: інституціоналізація, інтернаціоналізація, раціоналізація. Можна запропонувати дещо іншу стадійність управління конфліктним процесом. Першою дією з управління конфліктом слід вважати його інституціоналізацію — встановлення чіткої процедури врегулювання цього конфлікту. Первісний конфліктний аналіз має отримати подальший розвиток у рішеннях державних органів і в нормативних актах. У такий спосіб ліквідується розрив між владними структурами й наукою. В даному разі мова повинна йти про конфліктний моніторинг, тобто про інфраструктуру дослідницьких центрів, лабораторій, громадських служб, процедур відстеження й нейтралізації вибухонебезпечних ситуацій.

Наступний етап — легітимізація конфлікту: він має показати, наскільки добрі чи погані норми та правила, що виступають у формі законів, указів, протоколів, меморандумів. Подальший етап управління конфліктом — структурування конфліктуючих груп. На етапі реформування політичної системи України варто зважити на висновки С. Ліпсета, який пропонує не протидіяти, а допомагати оформленню нових партій, рухів і подібних організацій. Звісно, вони стануть конфліктною силою до тих груп, які репрезентують інші інтереси, але водночас — і посередницькими структурами, що об'єднують індивідів у співтовариства. Неорганізовані індивіди потенційно є не безпечнішим джерелом підтримки екстремістських сил лівої чи правої орієнтації, ніж ті, що належать до організованих для конфлікту груп.

Завершальний етап управління конфліктом — редукція, тобто послідовне ослаблення конфлікту завдяки переведенню його на інший рівень. Як базовий інструмент для реалізації даної процедури використовується шкала, що охоплює можливі рівні напруженості конфліктів. Застосовуються такі варіанти: «друг — союзник — партнер — співробітник — суперник — противник» і т. д. Французький дослідник Ж. Фове вирізняє такі рівні, як «відносини співробітництва — відносини протидії — відносини суперечностей — непримиренні відносини». Американський політолог М. Амстутц, розглядаючи динаміку конфлікту як рух від незначних несумісностей до значних, включає в простір конфлікту такі етапи: напруженість — незгода — суперництво — суперечка — ворожнеча — агресивність — війна. Це потрібно для того, аби зрозуміти, наскільки реальним є завдання редукції конфлікту, а також для того, щоб зацікавлений соціальний суб'єкт зміг розмістити на певній шкалі наявний у його полі зору спектр особистостей чи організацій і визначити перспективу конфліктних взаємовідносин із ними.

Заслуговує на увагу також проблема вибору оптимальної процедури для вирішення конфлікту. Існують і спеціальні конфліктологічні процедури: парламентські дебати, узгоджувальні комісії, громадський та арбітражний суди, адміністративний процес, кримінальне судочинство, конституційний суд.

3. Соціальне та політичне маневрування. Послаблення „системної опозиції”.

Соціальне маневрування - метод полягає в перерозподілі певної частини суспільного продукту. Об'єм її залежить від об'єктивних розмірів наявного суспільного продукту; рівня соціальної і політичної напруженості, що існує в суспільстві в даний момент; гнучкості, що проявляється тій його частиною, у якої вилучається суспільний продукт; ступенем професіоналізму політичного керівництва і ін.

Завдання, що переслідується цим методом, полягають в зменшенні масштабів убогості і пауперизму, пом'якшенні соціально-політичних наслідків стихійних лих, інфляції і ін., нейтралізації, таким чином, масової незадоволеності населення, запобіганні його активним виступам протесту. Цей метод - своєрідний "випускний клапан", яким спускається "пара" народного обурення, щоб зменшити напруження антиурядових настроїв і дій і відновити, таким чином, політичну стабільність.

Форми використання цього методу різні і залежать перш за все від ступеня соціально-економічного розвитку суспільства. У минулому соціальне маневрування застосовувалося в основному у вигляді одноразового надання матеріальних благ населенню, що терпить лихо. Такі заходи набували форми піклування, взаємодопомога і здійснювалися в значній мірі недержавними інститутами - місцевими співтовариствами, церквою, профспілками, окремими особами.

Починаючи з XIX ст. ухвалюються перші державні закони про бідних (наприклад, ухвалення Закону про бідних і створення робочих будинків у вікторіанській Англії в 1834 р.), що виводять застосування соціального маневрування на постійну основу. У сучасних цивілізованих державах створена ціла система, що звана соціальною політикою, включає і безкоштовне медичне обслуговування, і пенсійне забезпечення через старість і інвалідності, і компенсаційну для індексації нейтралізацію інфляції, і розгалужену соціальну інфраструктуру і т.д.

Разом з постійними заходами до цих пір використовуються і разові акції. Прикладом може служити та ж загальна ваучерізація, проведена в нашій країні на рубежі 80, - 90-х рр. Був зроблений вигляд, що все державне майно, "незаконно" узятє державою у народу, тепер лунає йому, причому рівномірно: кожному, від новонародженого до вмираючого, однаковий "шматок" вартістю 10 тис. рублів. Зараз не сперечатимемося і не міркуватимемо про так звані цінності цього урядового акту. Про його справжню суть сказав один з авторів цієї акції і колишній прем'єр-міністр

Росії Е. Гайдар: "у всякому випадку ми зможемо потім сказати, що у всіх були рівні можливості!". Разом з тим головна мета акції досягнута - на якийсь час основна маса населення, що живе і мисляча, головним чином, у відповідності законам суспільної психології, повірила уряду і продовжила, таким чином, термін його існування. Одноразові прийоми соціального маневрування зараз виявляються і в менш значних акціях, типу виплати всіляких компенсацій, одноразових сум, роздачі так званій гуманітарній допомозі, роздача подарунків і грошових сум в ході передвиборних поїздок президента (Б. Єльцин) і так далі

Політичне маневрування - цей метод включає широкий спектр заходів, що забезпечують перетворення різноманітних інтересів (зокрема що суперечать основним нормам функціонування політичної влади і закономірностям системи) в стійкі політичні орієнтації, фактично сприяючи функціонуванню існуючої політичної влади.

Серед форм реалізації цього методу можна виділити:

а) виявлення можливостей політичного компромісу між протидіючими силами, що в тій чи іншій мірі відповідає короткочасним або довготривалим інтересам обох сторін. Оптимальним підсумком такого компромісу вважається досягнення стійкого консенсусу, що не виключає певну конфронтацію сторін, але що утримує її в прийнятних межах;

б) підміна засобів досягнення мети - проголошується мета, що відповідає інтересам більшості населення країни або окремого соціального шару, з яким уряд увійшов до конфронтації. Разом з тим пропонується для досягнення цього засобу ні за яких умов не забезпечать просування до декларованої мети. Тим самим досягається виграв часу, використовуваний політичною владою для застосування інших методів стабілізації системи;

в) зміна політичного актора в якийсь конкретний момент політична сила, що узяла на себе обов'язок добитися певної мети і що не реалізувала її, до певної міри втрачає суспільний кредит довіри. Тоді на користь збереження влади того або іншого соціального шару, запобігання гострим формам конфлікту і стабілізації системи в цілому проводиться політична рокировка. Організація або конкретний лідер, що втратили свою легітимність, йдуть з політичної авансцени. Їх місце займає інша організація або лідер, що проголошують "оновлений репертуар", але що добиваються того ж результату. Приклад - досить поширена у всьому світі зміна кабінету міністрів. Ця форма політичного маневрування була застосована Б. Єльциним в період між першим і другим турами голосування (червень 1996 р.), коли були зміщені з державних постів непопулярні у основної маси росіян "лідери".

Уразлива сторона політичного маневрування тимчасова обмеженість ефективності використовуваних методів. Необхідно також враховувати, що політичне маневрування може бути використане не тільки для запобігання гострим формам політичних конфліктів, але і само, за певних умов, може спровокувати конфлікт.

